

УДК 343.9

І. О. Завидняк,
кандидат юридичних наук,
Університет ДФС України

ПЛАНУВАННЯ І ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

У статті розглянуті поняття та види планування і взаємодії під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів. Проаналізовано структуру планування на початковому етапі досудового розслідування злочинів даної категорії. Розкрито сутність та значення взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів під час досудового провадження. Виокремлено недоліки, які допускають слідчі під час планування розслідування. Запропоновано підхід до побудови програми розслідування незаконного обігу підакцизних товарів.

Ключові слова: планування, взаємодія, досудове розслідування, початковий етап розслідування, злочини у сфері обігу підакцизних товарів, принципи взаємодії, види взаємодії.

И. А. Завидняк,
кандидат юридических наук,
Университет ГФС Украины

ПЛАНИРОВАНИЕ И ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ С ОПЕРАТИВНЫМИ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯМИ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С НЕЗАКОННЫМ ОБОРОТОМ ПОДАКЦИЗНЫХ ТОВАРОВ

В статье рассмотрены определения и виды планирования и взаимодействия при расследовании преступлений, связанных с незаконным оборотом подакцизных товаров. Проанализирована структура планирования на начальном этапе досудебного расследования преступлений данной категории. Раскрыта суть и значение взаимодействия следователя и работников оперативных подразделений в ходе досудебного производства. Выделены недостатки, которые допускают следователи при планировании расследования. Предложен подход к построению программы расследования незаконного оборота подакцизных товаров.

Ключевые слова: планирование, взаимодействие, досудебное расследование, начальный этап расследования, преступления в сфере оборота подакцизных товаров, принципы взаимодействия, виды взаимодействия.

I. O. Zavidnyak,
Candidate of Judicial Sciences,
University of SFS of Ukraine

PLANNING AND INTERACTION OF THE INVESTIGATOR WITH THE OPERATIONAL UNITS IN THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO THE ILLEGAL CIRCULATION OF EXCISABLE GOODS

This article deals with the concepts and types of planning and interaction in the spread of crimes related to the illicit trafficking of excisable goods. The structure of planning at the initial stage of pre-trial investigation of crimes of this category is analyzed. The essence and significance of the interaction of the investigator and the employees of the operational units during the pre-trial proceedings was revealed. The shortcomings that investigators admit when planning an investigation are highlighted. The approach to the construction of a program to investigate the illicit trafficking of excisable goods is proposed.

Key words: *planning, interaction, pre-trial investigation, initial stage of investigation, crimes in the field of turnover of excisable goods, principles of interaction, types of interaction.*

Процес розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, вимагає від слідчого високої кваліфікації та організації роботи, у здійсненні якої велике значення має планування досудового розслідування.

Процес планування є одним з основних елементів діяльності слідчого під час досудового розслідування злочинів у сфері обігу підакцизних товарів, який впливає на швидкість, цілеспрямованість та ефективність розслідування. Планування під час розслідування є певною сукупністю дій, які повинні бути послідовно виконані та спрямовані на вирішення тактичних завдань розслідування.

Планування вважається організаційною основою досудового розслідування злочинів усіх категорій, направленою на забезпечення результативності в процесі розслідування. Тому завданням кожного слідчого є запровадження процесу планування у слідчу практику.

Питання у сфері планування та взаємодії під час розслідування всебічно розкриваються у працях таких вчених, як: В. С. Бородіна, А. Ф. Волобуєва, В. К. Гавло, Д. В. Кім, В. О. Коновалова, В. Є. Клочко, Г. А. Матусовського, В. Д. Пчолкіна, О. В. Синчука, С. В. Слінька, В. Ю. Шепітько, А. В. Шмонін.

Метою цієї статті є окреслення сутності та необхідності планування і взаємодії під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів. Визначення альтернативного підходу до побудови плану розслідування незаконного обігу підакцизних товарів.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- визначення понять, видів та сутності планування і взаємодії в процесі досудового розслідування злочинів у сфері обігу підакцизних товарів;
- дослідження структури планування на початковому етапі досудового розслідування злочинів зазначеної категорії;

- дослідження принципів та підходів до взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів;

- пропонування шляхів удосконалення побудови процесу планування розслідування.

Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, розпочинається за програмою, що передбачає встановлення обставин, зазначених у ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України. Але, з криміналістичної точки зору, ще на початковому етапі досудового розслідування слідчому доцільно скласти план дій, за допомогою якого й будуть вирішені тактичні завдання розслідування незаконного обігу підакцизних товарів. Тактичні завдання в свою чергу формуються слідчим з урахуванням специфіки предмета доказування даного виду злочину й визначають основні напрями розслідування.

Як відомо, зволікання з проведенням першочергових слідчих (розшукових) дій може призвести до втрати доказової інформації, унеможливлення встановлення певних обставин кримінального правопорушення та, відповідно, зниження ефективності боротьби зі злочинністю й притягнення винних до відповідальності [1, с. 22–23]. Тому процес планування доречно розпочинати одразу на початковому етапі досудового розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів.

Так, М. О. Соколенко зазначає, що основною проблемою під час розслідування злочинів є недостатність тактико-криміналістичної підготовки слідчих, у тому числі невміння планувати свою діяльність, визначати оптимальну черговість слідчих дій, обирати необхідні тактичні прийоми, працювати з людьми [2, с. 238–239].

Вважаємо, що на початковому етапі досудового розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, можна запропонувати таку структуру складання плану (планування) розслідування, а саме:

- 1) аналіз вихідної інформації щодо події злочину;
- 2) аналіз слідчої ситуації, яка склалась, а саме: відсутність чи наявність інформації про особу злочинця (виконавця, посередника тощо); відсутність чи наявність достовірної інформації про місцезнаходження підакцизної продукції;
- 3) висунення слідчих версій щодо скоєного злочину, а саме: щодо предмету злочинного посягання, події злочину, кола осіб, причетних до незаконного обігу підакцизних товарів, способу, механізму та засобів вчинення даної протиправної дії;
- 4) окреслення основних та другорядних завдань розслідування;
- 5) визначення шляхів та засобів вирішення поставлених завдань;
- 6) складання письмового плану розслідування.

На початковому етапі досудового розслідування злочинів даної категорії вирішення окреслених завдань здійснюється слідчим поступово, починаючи з внесення відомостей про подію до ЄРДР та продовжуючи допитом заявника, оглядом безпосереднього місця події, допитом свідків, призначенням судових та криміналістичних експертиз, проведенням інших гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

Виходячи з того, що кожен злочин є особливим, а слідчі ситуації та слідчі версії у кожному конкретному випадку також будуть індивідуальними, доречно зазначити, що до складання певної програми або планування розслідування слідчий повинен застосовувати творчий, індивідуальний підхід до окреслення кола завдань та до їх вирішення зокрема.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можна зазначити, що планування розслідування – це складова організації слідчим розслідування злочинів, що полягає у вивченні доказової

та іншої інформації, зібраної на конкретний момент розслідування з різних джерел, та визначення мети, засобів і методів діяльності слідчого, послідовності, строків, умов, учасників слідчих й інших дій і оперативно-розшукових заходів, а також форм контролю за їх провадженням [3, с. 277].

Процес планування розслідування злочинів усіх категорій, у тому числі й злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, має ґрунтуватись на таких принципах, як: законність, науковість, індивідуальність, динамічність, реальність, конкретність, своєчасність, повнота, обґрунтованість, системність, раціональність, допустимість засобів і способів, що планується використати для досягнення мети, узгодженість заходів планування і їх максимальна ефективність [4, с. 29]. Дотримуючись таких основоположних принципів під час планування, слідчий зможе провести повноцінне, неупереджене та ефективне розслідування.

Складанню ефективного плану розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, мають передувати декілька умов: наявність у слідчого вихідної інформації щодо злочину; чітка і реальна оцінка слідчої ситуації, яка склалась; об'єктивне врахування можливостей вирішення завдань розслідування; оцінка обставин і часу, який відводиться для вирішення поставлених завдань; усунення протиріч між частинами плану.

На початковому етапі досудового розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, слідчий може складати як усний, так і письмовий план. Зазвичай, усний план складається через брак часу, коли гласні та негласні слідчі (розшукові) дії потрібно провести в найближчий час.

У свою чергу, письмовий або розгорнутий план, в якому висвітлюються всі складові елементи, може бути складено слідчим вже після проведення невідкладних гласних та негласних слідчих (розшукових) дій.

Вважаємо, що основними недоліками, які допускає слідчий у процесі планування розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, є:

- складання загального (спрошеного) плану розслідування;
- недотримання послідовності та системності у складанні плану розслідування;
- відсутність творчого (індивідуального) підходу до планування конкретного злочину;
- несвоєчасність планування розслідування.

Одним з основних складових елементів плану розслідування є окреслення тактичних завдань. Так, А. Ф. Волобуєв зазначає, що тактичним завданням є окреме (проміжне) завдання на шляху вирішення загального (стратегічного) завдання кримінального судочинства, пов'язаного із застосуванням криміналістичних засобів, прийомів та методів [5, с. 84].

На нашу думку, тактичними завданнями, які слідчий повинен ставити перед собою на початковому етапі досудового розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, є: підтвердження факту незаконного придбання з метою збуту або зберігання з цією метою, а також збут чи транспортування з метою збуту незаконно виготовлених алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів; встановлення місця знаходження алкогольних напоїв, тютюнових виробів або інших підакцизних товарів, їх вилучення; пошук свідків події (епізоду) злочину; пошук документів щодо фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання; встановлення особи злочинця (групи осіб); встановлення місця його (їх) знаходження, переховування.

Успішне й швидке розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизної продукції, не можливе не тільки без планування розслідування, а й без злагодженої, спільної діяльності слідчого з іншими учасниками провадження, а саме: працівниками оперативних підрозділів, спеціалістами (фахівцями) різних галузей знань, іншими правоохоронними та контролюючими органами тощо.

Саме така злагоджена, спільна, взаємопов'язана діяльність під час розслідування злочинів усіх категорій називається «взаємодією». Наприклад, взаємодія слідчого та працівників оперативних підрозділів у процесі розслідування злочинів у сфері обігу підакцизних товарів має дуже велике значення. І така ситуація пояснюється не лише специфікою досліджуваної злочинної діяльності, а й тим, що лише оперативні підрозділи мають специфічні, властиві тільки їм засоби та методи для виявлення доказової інформації та розкриття злочинів.

Законодавчою базою взаємодії між слідчим та працівниками оперативних підрозділів є Кримінальний процесуальний кодекс України [6], закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [7], наказ Міністерства внутрішніх справ «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами ОВС у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень» [8].

У процесі взаємодії під час розслідування злочинів важливим чинником є побудова правильної й чіткої лінії поведінки суб'єктів, задіяних в спільній діяльності.

Так, В. С. Бородін називає обов'язкові компоненти ефективної спільної діяльності (взаємодії) під час розслідування, а саме [9, с. 243–244]:

- 1) узгоджене планування;
- 2) розподіл обов'язків між суб'єктами;
- 3) постановка перед суб'єктами чітких і конкретних завдань;
- 4) своєчасний обмін інформацією;
- 5) контроль.

Цілком погоджуємось з автором і вважаємо, що саме такі компоненти спільної діяльності мають бути основою взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів.

Існує ряд поглядів на проблему взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування злочинів. Але, на нашу думку, визначення С. В. Слінька є найбільш повним й обґрунтованим. Так, вчений вважає, що взаємодія, заснована на законі та відомчих нормативних актах, – діяльність незалежних один від одного в адміністративному відношенні органів, яка спрямовується слідчим і здійснюється за комплексного поєднання й ефективного використання повноважень, методів і форм, властивих кожному з них, із метою розкриття злочинів, запобігання злочинній діяльності та встановлення обставин, які входять у предмет доказування у кримінальній справі [10, с. 11].

Як вже зазначалось вище, на нашу думку, під час розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, правильна організація взаємодії слідчого з оперативними підрозділами є необхідною та обов'язковою. У свою чергу, В. С. Бородін зазначає, що потреба в організації взаємодії обумовлена конкретними факторами, які розподіляються за такими групами, як інформаційні, тактичні та організаційні. Інформаційні фактори визначають ступінь поінформованості слідчого про обставини вчиненого злочину та його учасників, можливі докази, місця приховування шуканого, осіб, що протидіють слідчому. Тактичні фактори включають у себе докази і їх джерела, наявність надійних ще

не використаних каналів орієнтуючої інформації, дані про плани, наміри і дії підозрюваних осіб чи інших учасників розслідування, про їх позицію, можливість обрання відповідних заходів забезпечення. Організаційні фактори – це комплекс сил, засобів, часу, що є у розпорядженні слідчого, та можливостей їх оптимального використання. З їх допомогою він впорядковує організаційну структуру своєї діяльності. Вчений також вважає, що залежно від наявності та оцінки інформаційних і тактичних факторів, що виникли, слідчий може обрати такі види співпраці: 1) оптимальне компонування й послідовне проведення слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 2) найбільш доцільні напрями взаємодії з працівниками карного розшуку. А для того щоб слідчому знайти потрібний варіант взаємодії, необхідно: своєчасно визначити форму організаційно-управлінської структури взаємодії, оптимальної для конкретної слідчої ситуації; поставити чіткі та конкретні завдання перед всіма суб'єктами; правильно розподілити обов'язки відповідно до компетенції і функцій; узгодити планування, яке повинно визначати характер спільних і узгоджених дій, їх послідовність, зв'язок і строк проведення; організувати обмін інформацією [9, с. 135–136].

Дуже цікавою є думка В. Л. Ортинського, який вважає, що досконало організована взаємодія слідчих органів з оперативними підрозділами є визначальним фактором правильного визначення спрямування викриття та розслідування економічних злочинів, більш швидкого і повного виявлення всіх обставин, що належать до предмета доказування у справі, визначення джерел отримання доказової інформації і є одним із ефективних засобів вирішення завдань кримінального судочинства [11, с. 144–145].

Під час розслідування злочинної діяльності у сфері обігу підакцизних товарів взаємодія на початковому етапі досудового розслідування виникає при наявності таких умов, як:

- 1) збір необхідних інформаційних даних оперативними підрозділами;
- 2) надходження матеріалів від контролюючих підрозділів;
- 3) надходження повідомлення від громадян.

Необхідно звернути увагу на таку форму взаємодії слідчого й працівників оперативних підрозділів, як сумісне планування. Під час такої форми взаємодії у процесі розслідування злочинів слідчий відповідно до невизначених обставин висуває необхідні версії, визначає шляхи й засоби їх перевірки, після чого складає план розслідування. Оперативні підрозділи також планують підготовку і здійснення заходів, які доцільні для розкриття злочину. У випадках встановлення взаємодії, характер їх планування змінюється: замість розрізненого проводиться сумісне планування. Також для забезпечення координації під час планування взаємодії обов'язковим є обмін інформацією (взаємне спілкування та консультації) [12, с. 123].

Отже, враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що на початковому етапі досудового розслідування існує чіткий зв'язок між процесом планування розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, та процесом взаємодії слідчого з оперативними підрозділами. Особливо хочемо звернути увагу на те, що обов'язковим компонентом у цій структурі виступає інформація, що впливає й на процес складання плану, й на ефективність взаємодії.

Отже, основними умовами, які впливають на планування розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом підакцизних товарів, є: наявність у слідчого вихідної інформації щодо злочину; чітка і реальна оцінка слідчої ситуації, яка склалась; об'єктивне врахування можливостей вирішення завдань розслідування; оцінка обставин і часу, який відводиться для вирішення поставлених завдань; усунення протиріч між частинами плану.

А налагодження ефективної взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами під час розслідування злочинів зазначеної категорії залежить від таких компонентів, як: узгоджене планування; розподіл обов'язків між суб'єктами; постановка перед суб'єктом чітких і конкретних завдань; своєчасний обмін інформацією; контроль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / [О. В. Бишевец, М. А. Погорецький, Д. Б. Сергеева та ін.]; за ред. М.А. Погорецького та Д.Б. Сергеевої. – К. : Алерта, 2015. – 536 с.
2. Соколенко М. О. Алгоритмізація і творчий підхід у тактиці допиту / М. О. Соколенко // Питання боротьби зі злочинністю. – 2015. – Вип. 29. – С. 236–242.
3. Ищенко Е. П. Криминалистика: учебник / Е. П. Ищенко, А. Г. Филиппов. – М. : Высшее образование, 2007. – 1274 с.
4. Криминалистика: учебник / [под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Высшая школа, 2000. – 672 с.
5. Волобуєв А. Ф. Економічні злочини: поняття та проблеми розробки методик розслідування / А. Ф. Волобуєв // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – Одеса: Юрид. література, 2003. – 282 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон : від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України : від 18.02.1992 (зі змінами) [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами ОВС у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ Міністерства внутрішніх справ України : від 14.08.2012 № 700 [Електронний ресурс] // Сайт ВР України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
9. Бородин В. С. Системный подход к организации взаимодействия органов досудебного следствия и дознания / В. С. Бородин // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2011. – Т. 24 (63). – № 2. – С. 237 – 245.
10. Слинько С. В. Сущность формы и правовые основы взаимодействия следователя с органами дознания: автореф. дисс. на соиск. учен. степени к.ю.н: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / С. В. Слинько. – Х., 1991. – 18 с.
11. Ортинський В. Л. Особливості взаємодії оперативних підрозділів з органами досудового розслідування під час виявлення та розслідування економічних злочинів / В. Л. Ортинський // Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 21. – С. 144 – 151.
12. Борисова Л. В. Щодо взаємодії слідчих і оперативних підрозділів при розслідуванні наркозлочинів в умовах подолання протидії / Л. В. Борисова // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 121–125.